

KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA GÜNEY AFRIKA’NIN UBUNTU RUHU

SOUTH AFRICA’S UBUNTU SPIRIT IN THE AGE OF GLOBALISATION

Yıl 1, Sayı 2, ss.69-79.

Year 1, Issue 2, pp.69-79.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 20.05.2021

Submitted: 20.05.2021

Kabul Tarihi: 30.07.2021

Accepted: 30.07.2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Karadağ, E. (2021). Küreselleşme Çağında Güney Afrika’nın Ubuntu Ruhu, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 69-79.

Esmâ KARADAĞ

Doktora Öğrencisi, Cape Town Üniversitesi, Güney Afrika Cumhuriyeti

krdesm001@myuct.ac.za

ORCID ID: 0000-0002-3516-7260

Öz

Güney Afrika Cumhuriyeti ile özdeşleşmiş olan ubuntu ya da botho kavramı eski bir Afrika dünya görüşünü tanımlar. Temelinde sevgi, şefkat, saygı, paylaşma, birliklilik gibi değerleri barındıran ubuntu felsefesi farklı Afrika topluluklarının dillerinde farklı kelimelerle anılır. Yapılan çalışmalara göre kelime olarak ubuntu’nun 19. yüzyılın ikinci yarısı gibi nispeten yakın bir dönemde ilk defa kullanıldığını gösterse de, kelimenin sözlü kullanımının çok daha eskilere dayandığı tahmin edilir. Kavramsal olarak farklı dönemlerde farklı anlamlarda kullanıldığı düşünülen ubuntu kelimesi, günümüzde bazı kişilerce insanın ahlaki özelliklerini tanımlarken bu tanımdan yaklaşık bir asır sonra ortaya çıkan diğer bir tanıma ise toplumun birbirine bağlılığını ifade eder. Bu yönüyle kavram günümüzde, bir Nguni atasözü olan umuntu ngumuntu ngabantu, yani “kişi diğer kişiler aracılığıyla bir kişidir” prensibiyle iç içe geçmiştir. Ubuntu, Afrika’yı dünyaya tanımlama ve kıtayı dünyaya kendi öz değerleriyle anlatarak hiçbir dış baskı altında kalmadan oluşmuş olabilecek, yani doğal bir Afrika algısına ulaşabileme girişiminin bir parçasıdır. Diğer taraftan Afrikalıların yeni bir dünya vizyonu oluşturma girişiminde önemli bir araç olarak görülür. Bu yönüyle, Afrikalı bakış açısının temele aldığı ubuntu felsefesinin siyasi, sosyal ve eğitim gibi alanlarda kullanılması akademik çevrelerce oldukça tartışılmaktadır. Güney Afrika’nın iç ve dış siyasetini belirleyen temel yapı taşlarından biri olması yönüyle ubuntu ve önerdiği kardeşlik, sevgi ve şefkat gibi değerler, yeni ulus inşası hedefleri ve ülkedeki artan yabancı düşmanlığının önüne geçmek için uygulanmaya çalışılmaktadır. Öğretileri itibarıyla ubuntu felsefesinin ve diğer Afrika kültürlerindeki varyasyonlarının başta Afrika kıtası olmak üzere dünya barışına katkı sunacağı savunulur. Bunun yanında, Afrika kıtasının sosyo-ekonomik birleşmesini ifade eden Pan-Afrikanizm idealinin gerçekleştirilmesi için ubuntu’yu referans alan noktadan hareket edilebileceği iddia edilir.

Anahtar Kelimeler: Ubuntu, Botho, Afrika Merkezli Bakış Açısı, Komünalizm, Pan-Afrikanizm, Zenofobi, Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu (HUK), Afrika Çalışmaları

Abstract

The concept of ubuntu or botho, which is commonly used in South Africa, defines an ancient African worldview. The philosophy of ubuntu, which includes values such as love, affection, respect, sharing, and togetherness, is mentioned with different words in the languages of different African communities. Although studies show that the word ‘ubuntu’ was first

used for the first time in a relatively recent period, the second half of the 19th century, the philosophy is estimated to be much older. Conceptually, the word ubuntu, which is thought to possess different meanings in different periods, defines the moral characteristics of human beings. Another definition that emerged about a century after this, expresses the interdependence of society. In this respect, the concept is now intertwined with the principle of umuntu ngumuntu ngabantu, which is a Nguni proverb; “a person is a person through other persons”. Ubuntu is part of an attempt to define Africa to the world and to reach a natural perception of Africa, which could have been formed without any external pressure by explaining the continent to the world through its own values. On the other hand, it is regarded as an important tool to create a new world vision for Africans. In this respect, the use of ubuntu philosophy, which is based on an Afrocentric perspective, in areas such as politics, education, and greater society is highly debated by academic circles. As it is one of the basic building blocks of South Africa’s domestic and foreign policy, ubuntu and its values such as brotherhood, love, and affection are applied in an attempt for new nation-building goals and to prevent the increasing xenophobia in the country. It is argued that ubuntu philosophy and its variations in other African cultures in terms of its teachings will contribute to world peace, especially in the African continent. In addition, it is maintained that, by realising the Pan-Africanist ideal as socio-economic unification of the African continent, ubuntu could be taken as a reference point.

Keywords: Ubuntu, Botho, Afrocentrism, Communalism, Pan-Africanism, Xenophobia, Truth and Reconciliation Commission (TRC), African Studies

Structured Abstract

Defined as a moral theory in the South African context, ubuntu (or botho in Sotho languages) is an ancient African worldview and a progressive humanist philosophy. Ubuntu embraces everything based on humanity, sharing, respect, compassion, and associated values. It promotes human rights, social justice, love, empathy, and forgiveness. Ubuntu personality is a reference to the ideal person outlined in old ubuntu values. According to the ubuntu worldview, the ideal person who has the virtues of ubuntu can be defined as a kind, generous, harmonious, friendly, humble, helpful, and happy person.

The concept dates back to the pre-colonial period and is thought to be part of a long oral tradition. The first written use of the word goes back to 1846. Based on the principles of social cohesion, freedom, and self-confidence, ubuntu is found in many African cultures as a concept and is defined as the spiritual foundation of African societies. It is the core of African ontology and symbolises the backbone of African spirituality.

Ubuntu literally means “unifying vision” or “worldview”. The term ubuntu is canonised in the Zulu tradition with the principle of “umuntu ngumuntu ngabantu”, i.e., “a person is a person through other persons”. It is linked to “muntu”. Muntu (or any of its variants) means “person” or “human”. It can be said that ubuntu, an abstract name derived from it, therefore etymologically carries the idea of personality or humanity. The term muntu means “any person” regardless of ethnic origin or race. All people are included in its semantic content. Etymologically and semantically, it clearly refers to “the humanity of any human being”.

With its role in ensuring a happy and quality community life, ubuntu is about developing the social relationship and the spirit of brotherhood and sharing worldwide. It defines human relationships in terms of the universal brotherhood of all people. As a social and human life philosophy, it is, at its core, against all kinds of discrimination. A person who has internalised ubuntu is open and accessible to others, does not feel threatened when others are talented and successful, and has self-confidence that comes from knowing that he belongs to a larger whole. They feel humiliated when others are tortured or oppressed. Similarly, according to the principles of “asuwada” of West Africa, self-alienation (aisuwa) occurs when the common good is neglected. It is argued that by expressing respect and compassion towards others, ubuntu is a contribution to the world development of Africa and this gift can contribute to rebuilding our fragmented world.

The importance of using ubuntu in education has been emphasised by African intellectuals (i.e., Lumumba-Kasongo, 2018). In this context, there is a debate that ubuntu as an “inspiring” ideology can act as a tool through which a new educational model can be rooted. It is noted that it is important to embrace ubuntu if African governments and intelligentsia are to build a society based on social equality, women’s rights, and freedoms. Therefore, ubuntu must be a new utopianism inspired by the past and still intertwined in a disconnected part of African reality in the post-colonial era.

It is suggested that ubuntu is a deep-rooted corrective paradigm for African collective solidarity. According to some African thinkers such as Makgoba (1996), this paradigm is a secret force uniting Africans all over the world. Along with Pan-Africanism, it is argued that ubuntu constitutes the approaches and integrative political ideologies associated with the intended African governmental orders and social values. Both Pan-Africanism and ubuntu contribute to discourses about the unity and development of Africa. In a quest for alternative paradigms, ubuntu is part of the attempt to define Africa to the world and envision a new world for Africans.

Ubuntu has also been used as a call to Africans to stand up for independence from the bondage of white oppression. While South Africa’s discourse of ubuntu emphasises its African identity, considering the many European citizens living in the country, African nationalism does not marginalise whites, it embraces all the people of the world and is against all kinds of racism. The “new ideal of Pan-Africanism” creates an “authoritarian voice” to defend the rights of all people across the world who have been oppressed and discriminated against because of their ethnic origin, belief, gender, or lifestyle preferences. From this point of view, the Pan-African spirit of ubuntu offers a new ground and signal to future generations in the effort of all marginalised and disenfranchised people in the world to achieve salvation.

Ubuntu has been the centre of attention in the political arena during the transition period from white minority rule to black majority rule in South Africa and Zimbabwe (Gade, 2011). With the end of the Apartheid regime, ubuntu, which was systematically suppressed during the colonialist British domination and the Apartheid regime, now features prominently within the national agenda. Ubuntu’s function in “regaining an authentic African identity” plays a pivotal role in modern South African political thought. “Ubuntu diplomacy” has been a fundamental principle framing the politics of democratic South Africa. Ubuntu has also been used as a tool in the quest to re-establish Africa’s dignity.

It is argued that South Africa’s international relations will be built on the basis of ubuntu, multilateralism, and creating a Pan-African unity between the countries of the Global South (Edozie, 2017). “Ubuntu Diplomacy” supports active participation in global affairs while assisting the continent’s socio-economic and political development by building African unity. Edozie (2017) further claims that the South African government will use ubuntu-based practices at all levels of the state and society.

One of the basic philosophies of the Truth and Reconciliation Commission (TRC), established in the post-1994 period, was ubuntu, used to frame the settling of various of the painful memories of the past and to start the healing process of the society. Archbishop Desmond Tutu sought ways to rebuild a divided South African society and put forward the idea of returning to ideas embedded in people’s beliefs. The concept of ubuntu, together with the discourse of the Rainbow Nation, are considered discourses that can unite racial, ethnic, and cultural groups. These groups were separated from each other with sharp boundaries during the Apartheid edifice. According to ubuntu philosophy, the racist past of the country has been

regarded as a period to be rejected and this philosophy has been taken as a reference in the commitment of the new South Africa to rebuild a social and political future.

It is argued that Africa and especially South Africa should re-examine and use the traditional social and humanitarian life philosophy in the ideal of ubuntu to eliminate xenophobia and restore peace in the continent. In this context, it is clear that social solidarity and Pan-Africanism, which is emphasised by ubuntu, is against any form of racism, promoting these social values to help end xenophobic violence in the country.

In the post-1994 period, ubuntu, which was used to revitalise the social and political ethos in South Africa, has been one of the main policies in determining the domestic and foreign relations of the country. Individualism, selfishness, and competition, which are the outcomes of the modern world, have taken over our corporate and personal values, often resulting in hatred, crisis, conflict, genocide, racial cleansing, and wars. In terms of the values it defends, it is argued that ubuntu and its variations in other African cultures would bring peace to the world.

Giriş

“Afrikalıların ubuntu denen bir şeyi var. İnsan olmanın özü ile ilgili, Afrika’nın dünyaya vereceği hediyein bir parçası...”

— Desmond Tutu

Güney Afrika bağlamında ahlaki bir teori olarak tanımlanan ubuntu (veya Sotho dillerinde botho), insanlık, paylaşım, saygı, şefkat ve bunlarla ilişkili değerlere dayanan her şeyi kapsayan eski bir Afrika dünya görüşü ve ilerici bir hümanist felsefedir (Broodryk, 2002, s. 13; Metz, 2007). İnsan haklarını, sosyal adaleti, sevgiyi, empatiyi ve affetmeyi teşvik eder. Ubuntu kişiliği ise eski ubuntu değerlerinde ortaya konan ideal insana bir referanstır. Ubuntu dünya görüşüne göre, ubuntu’nun tüm bu erdemlerine sahip olan ideal insan, nazik, cömert, uyum içinde yaşayan, arkadaş canlısı, mütevazı, yardımsever, alçakgönüllü ve mutlu bir insan olarak tanımlanabilir (Okoro, 2015, s. 2).

Sömürge öncesi döneme uzanan kavramın, uzun bir sözlü geleneğin parçası olduğu düşünülür. Kelimenin ilk yazılı kullanımı 1846’ya kadar uzanır (Breda, 2019, s. 439; Gade, 2011, s. 303). Ubuntu terimi, Zulu, Xhosa, Swati ve Ndebele’yi içeren “Nguni dil ailesi” veya Güney Afrika Bantu dilleri ile sınırlı değildir. Aksine terim, Nijerya-Kamerun sınırından Afrika kıtasının güney ucuna kadar uzanan tüm Bantu dilleri yelpazesinde ortaktır (Mojolo, 2019, s. 22–3).

Sosyal uyum, özgürlük ve kendine güven prensiplerine dayanan ubuntu, konsept olarak birçok Afrika kültüründe bulunur ve Afrika toplumlarının manevi temeli olarak tanımlanır. Desmond Tutu’ya göre ubuntu, Afrika ontolojisinin çekirdeğidir ve aynı zamanda Afrika maneviyatının bel kemiğini sembolize eder (Okoro, 2015, s. 7). Bu bağlayıcı felsefe, farklı topluluklarda farklı isimler alır, ancak temel öğretisi her yerde aynıdır. Doğu Nijerya’daki Igbo halkı arasında, “ibuanyindanda”, Doğu Afrika halkı arasında “ujamaa”, Batı Afrika’da ise “asuwada” ile anılır (Okoro, 2015, s. 2; Akiwowo, 1986). Güney Afrika’da ubuntu ile anılan terim, Kenneth Kaunda’nın (1966) “Afrika hümanizmi” ve Julius Nyerere’nin (1968) “Afrika sosyalizmi” fikirlerine oldukça benzer (Lumumba-Kasongo, 2018, s. 43).

Ubuntu kelime olarak “birleştirici vizyon” veya “dünya görüşü” anlamına gelir. Ubuntu terimi Zulu geleneğinde, “umuntu ngumuntu ngabantu” yani “kişi diğer kişiler aracılığıyla bir kişidir” prensibiyle

kurumsallaştırılmıştır (Tutu, 1999, s. 34–5). Bugün çoğu yazar, ubuntu’yu bir insan niteliği, Afrika hümanizmi, bir felsefe, bir etik veya bir dünya görüşü olarak görüp görmediklerine bakılmaksızın, ubuntu’yu tanımlarken bu atasözüne atıfta bulunmaktadır (Gade, 2011, s. 302).

Ubuntu’nun değerler sistemi, “benim, çünkü biziz; biziz, çünkü benim” (I am because we are, and since we are, therefore I am) öğretisidir (Mbiti, 1969, s. 141). Bu açıdan ubuntu kavramı, Latince “*unus pro omnibus, omnes pro uno*” ve Fransızca’daki “*un pour tous, tous pour un*” (Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için) sloganlarına oldukça benzer. Bu bağlamda ubuntu, Afrika’nın topluluk yaşamı felsefesini tanımlar. Birbirine bağlılığı teşvik eden, aile odaklı bir felsefedir ve belirli bir topluluk içindeki kişinin bireyselliğinden ziyade toplumsal bütünlük fikrine dayanır. Bir kişinin tek başına hareket ederken bir bütünden daha az olduğunu vurgular.

Ubuntu, kolektif benliği savunmayı telkin ederken kendi öz varlığını da göz ardı etmemeyi öğütler (Lumumba-Kasongo, 2018, s. 44; Venter, 2004, s. 154). “Komünalizm”, ubuntu felsefesinin temel yapı taşlarından, çünkü bir birey toplumun ayrılmaz bir parçasıdır ve bir insan yalnızca komün olarak var olabilir. Bu felsefede bireycilik inkâr edilmez, ancak öncelenen şey, toplumun bireyden önce geldiği fikridir (Teffo, 1996, s. 103).

Ubuntu terimi “muntu” ile bağlantılıdır. Muntu (veya varyantlarından herhangi biri) “kişi” veya “insan” anlamına gelir. Ondan türetilen soyut bir isim olan ubuntu’nun bu nedenle etimolojik olarak kişilik veya insanlık fikrini taşıdığı söylenebilir. Muntu terimi, etnik köken veya ırktan bağımsız olarak “herhangi bir kişi” anlamına gelir. Tüm insanlar onun anlamsal içeriğine dahildir. Bazı yorumcular ubuntu terimini bir Bantu topluluğunun veya topluluklarının kişiliğiyle veya insanlığıyla sınırlandırır; ancak Mojolo, (2019, s. 23) ubuntu teriminin kapsayıcı olduğunu ve tüm insanlığı içerdiğini savunur. Etimolojik ve anlamsal olarak açıkça “herhangi bir insanın insanlığına” atıfta bulunur (Mojolo, 2019, s. 23).

Mutlu ve kaliteli bir toplum yaşamını temin etmedeki rolüyle ubuntu, toplumsal ilişkiyi dünya çapında kardeşlik ve paylaşım ruhu geliştirmekle ilgilidir (Okoro, 2015, s. 2–3). İnsan ilişkilerini tüm insanların evrensel kardeşliği açısından tanımlar. Sosyal ve insani yaşam felsefesi olarak özünde her türlü ayrımcılığa karşıdır (Okoro ve Nkama, 2018, s. 115). “Gerçek bir Afrikalı hümanist / sosyalist, bir insan sınıfını kardeşleri ve diğer sınıfı düşman olarak görmez. Kardeşleri olmayanların imhası için kardeşleriyle ittifak kurmaz, daha çok tüm insanları geniş bir ailenin üyeleri olarak görür” (Okoro, 2015, s. 4). Ubuntu’yu içselleştirmiş bir kişi, başkalarına karşı açık ve ulaşılabilir, başkaları yetenekli ve iyi olduğunda kendisini tehdit altında hissetmez, kendisinin daha büyük bir bütüne ait olduğunu bilmesinden kaynaklanan bir özgüveni vardır. Diğerleri işkence veya baskı gördüğünde kendisini aşağılanmış hisseder (Tutu, 1999). Benzer şekilde, Batı Afrika’nın “*asuwada*” ilkelerine göre, ortak yarar ihmal edildiğinde kendine yabancılaşma (*aisuwa*) ortaya çıkar (Akiwowo, 1986, p. 343). Tutu’ya göre başkalarına karşı bir saygı ve şefkat ifade eden ubuntu, Afrika’nın dünya gelişimine bir katkısıdır ve bu hediye, parçalanmış dünyamızı yeniden inşa etmeye katkı sağlayabilir (Okoro, 2015, s. 7).

Ubuntu’nun ontolojik öğretisi olan kişilerin birbirine bağımlılığının, Afrikalıların gelişmeleri için gerekli olduğu savunulur, çünkü bu bağımlılığın özü benmerkezciliğe dayanmaz. Ubuntu’nun bağımlılığının doğası, bölünmeyi getiren Batı tipi bireyselleşmeyle çelişen, “kültürel ve sosyal uyum” veya “sosyal dayanışma” değerlerine katkıda bulunur (Lumumba-Kasongo, 2018, s. 41). Bu bakımdan ubuntu terimi, Avrupalılaşılmaya ve dünyanın tek bir doğrusal konumdan tabi kılınmasına bağlanan sözde

uygarlaştırma misyonunun değerlerine ve politikalarına dayanan insanlığın evrenselciliğine atıfta bulunan genelleştirilmiş bir kavram değildir.

Modernizm ve küreselleşmenin, geleneksel Afrika öğretilerini ve Afrikalıların bugünkü yaşam biçimlerini etkilediği doğrudur; ancak Afrika temel değerleri, Afrika toplumlarında hâlâ geçerlidir ve Afrika kültürünün uygulamaları birçok yerde yaşamaktadır (Yenga, 2015). Dolayısıyla ubuntu Afrika toplumunda hâlâ çok önemli bir rol oynamaktadır ve ailelerin temel kültürel güçlerinden biri olarak kabul edilir. Bunun yanında ubuntu felsefesinin günümüzde, toplumun yaşanan felaketlere karşı tepkilerini şekillendirebildiği ile ilgili çalışmalar da mevcuttur (Breda, 2019, s. 439–40).

Afrika kökenli Güney Afrika halkı arasında ubuntu'nun günümüzdeki anlamı üzerine bilinen tek deneysel çalışmada (50'den fazla kişiden oluşan bir örnekleme), Gade (2012) iki farklı anlam kümesi bulmuştur. Ubuntu'nun ifade ettiği ilk anlam, cömertlik, empati, affetme ve düşünceli olma gibi bir kişinin ahlaki niteliklerine işaret eder. Bazıları ubuntu'ya tanrısal varlığın görünüşü olarak atıfta bulunur ve bu kişiyi kötü davranıştan iyiye doğru yönlendirir. İkincisi, ubuntu, insanlar arasında bir dünya görüşü veya felsefe biçiminde bir birbirine bağlılık örneğinin ifade eder. Gade (2012) yazılı belgelerden, bu ikinci ubuntu yapısının ilkinden yaklaşık bir asır sonra ortaya çıktığını ve Nguni atasözü umuntu ngumuntu ngabantu'nun 1993'te ilk kez ubuntu'yu tanımlamak için yazılı olarak kullanıldığını belirtir (Breda, 2019, s. 440).

Ubuntu felsefesinin eğitimde kullanılmasının önemi Afrikalı düşünürlerce vurgulanmıştır. Örneğin ders kitapları makul vatandaş yetiştirme noktasında çok önemli tahakküm etme araçlarıdır. Bu bağlamda, "ilham verici" bir ideoloji olarak ubuntu'nun, herkes için yeni bir eğitim modelinin kök salabileceği bir araç olarak hareket edebileceği noktasında günümüzde ciddi tartışmalar mevcuttur. Lumumba-Kasongo'ya göre (2018, s. 51–2), toplumsal eşitliğe, kadın haklarına ve özgürlüklerine dayalı bir toplum inşa etme inancımız varsa, "ütopyacılık" hâlâ gereklidir. Bu nedenle, ubuntu, geçmişten esinlenen ve sömürge sonrası dönemde Afrika gerçekliğinin bağlantısız bir bölümünde hâlâ iç içe geçmiş yeni bir ütopyacılık olmalıdır. Desmond Tutu ise ubuntu ilkelerinin tüm seviyelerde eğitim müfredatına aşılması ve barış eğitimcilerinin, ubuntu idealini eğitim müfredatının bir parçası yapmaları gerektiğini savunur (Okoro, 2015, s. 7).

Öte yandan ubuntu'nun ahlaki açıdan saygın ilkeleri ve değerleri olsa bile, ubuntu'yu merkeze alan Afrikalı bakış açısının siyasi, ahlaki, epistemolojik ve eğitimsel çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalacağı ve önemli hatalar yapacağı savunulur. Güney Afrika bağlamında, yalnızca insanın karşılıklı bağımlılık ilkesi olan ubuntu'nun uygun bir demokratik model sağladığı ve diğer demokratik modellerin Afrika kültürü ve kimliğine zarar vereceği tezi eleştirilir (örneğin Horsthemke, 2005).

Pan-Afrikanizm ve Ubuntu

Ubuntu'nun, Afrika kolektif dayanışması için köklü bir düzeltici paradigma olduğu önerilir (Lumumba-Kasongo, 2018, s. 43). Bazı Afrikalı düşünürlere göre bu paradigma, tüm dünyada Afrikalıları birleştiren gizli bir güçtür (Makgoba, 1996, s. 23). Pan-Afrikanizm ile birlikte ubuntu'nun amaçlanan Afrika yönetim düzenleri ve sosyal değerler ile ilişkili yaklaşımlar ve bütünleştirici politik ideolojiler olduğu savunulur. Hem Pan-Afrikanizm hem de ubuntu kavramları, Afrika'nın birliği ve gelişimi hakkındaki söylemlere katkıda bulunur (Lumumba-Kasongo, 2018, s. 36–8). Alternatif paradigmalarda arayışta ubuntu, Afrika'yı dünyaya tanımlama ve Afrikalıları için yeni bir dünya tasavvur etme girişiminin bir parçasıdır (Lumumba-Kasongo, 2018, s. 41).

Pan-Afrikanizm ile birlikte ubuntu'nun tüm insanları kucakladığı söyleminden hareketle, Güney Afrika'nın iktidar partisi Afrika Ulusal Kongresi'nin (ANC), yalnızca Güney Afrikalılar için değil, Afrika kıtasındaki tüm insanların özgürlüğü için var olduğu vurgulanır (History MTT, 2018, s. 48). Bu bağlamda parti, Apartheid'a karşı verdiği mücadele sırasında kolonyal dönem öncesine işaret eden "Mayibuye i Union of South Africa" (Güney Afrika, geri dön!) sloganı yerine kıta olarak Afrika'nın kurtuluşuna vurgu yapan "Mayibuye i Africa" (Afrika, geri dön!) sloganını kullanmıştır. Ayrıca partinin ismi, 1923 yılında "Güney Afrika Ulusal Yerli Kongresi" (South African Native National Congress) gibi dar bir ifadeden "Afrika Ulusal Kongresi" (African National Congress) ismine dönüştürülmüştür.

Apartheid sonrası Güney Afrika hükümeti, 2011'de yayınlanan "Daha İyi Bir Dünya Oluşturmak: Ubuntu'nun Güney Afrika Dış Politikası Üzerine Beyaz Kitap Diplomasisi" isimli raporla ubuntu ilkelerini dünyaya duyurmuştur. Rapor, Güney Afrika'nın, kendisini Afrika kıtasının ayrılmaz bir parçası olarak kabul ettiğini ve bu nedenle ulusal çıkarlarının özünde Afrika'nın istikrarı, birliği ve refahıyla bağlantılı olduğunu açıklar (Edozie, 2017, s. 74).

Ubuntu, Afrikalılara beyaz baskının esaretinden bağımsızlık için ayağa kalkma çağrısı olarak da kullanılmıştır. Güney Afrika'nın ubuntu söylemi, Afrika kimliğini öne çıkarırken (ülkede yaşayan birçok Avrupa kökenli vatandaşı da hesaba katarak) Afrika milliyetçiliğinin aslında beyazları ötekileştirmedeğini, tüm dünya insanlarını kucakladığını ve her türlü ırkçılığa karşı olduğunu vurgular. Bu bakış açısı, "Pan-Afrikanizmin yeni ideali" olarak adlandırılmıştır (Eze, 2013, s. 671). Bu anlayışa göre, modern Pan-Afrikanizm anlayışında siyahlar beyazları, beyazlar da siyahları boyunduruk altına almaz. Bunun yerine, tüm dünyada etnik kökeni, inancı, cinsiyeti veya yaşam tarzı tercihleri nedeniyle ezilmiş ve ayrımcılığa uğramış tüm insanların haklarını savunmak için "otoriter bir ses" yaratır. Bugün, tasavvur edilen Pan-Afrikanizm, ırk bilincine indirgenmemiş; ancak "insan tecrübesinin paylaşılan evrenselliği" üzerine hem tarihsel hem de metafizik bir yaklaşımı kapsar. Bu bakış açısına göre Ubuntu'nun Pan-Afrika ruhu, dünyadaki tüm marjinalleştirilmiş ve kötü muamele gören insanların kurtuluşa ulaşma çabasında gelecek nesillere yeni bir zemin ve işaret sunar.

Siyasi Bir Araç Olarak Ubuntu

Ubuntu, Güney Afrika ve Zimbabve'de beyaz azınlık yönetiminden siyah çoğunluk yönetimine geçiş döneminde siyasi alanda ilgi odağı olmuştur (Gade, 2011, s. 302). Sömürgeci İngiliz hakimiyeti ve akabinde ırk ayrımına dayanan Apartheid rejimi dönemlerinde sistematik olarak baskılanan ubuntu anlayışının, Apartheid rejiminin son bulmasıyla birlikte, başta eğitim olmak üzere birçok alanda uygulanması tartışmaları gündemde yerini almıştır. "Ubuntu diplomasisi" demokratik Güney Afrika'nın siyasetini çerçeveleyen temel bir prensip olmuştur (Maris, 2020, s. 308; Edozie, 2017). Ubuntu'nun "otantik bir Afrika kimliğini yeniden kazanmadaki" işlevi, modern Güney Afrika siyasi düşüncesinde çok önemli bir rol oynamaktadır (Maris, 2020, s. 308). Ubuntu aynı zamanda, Afrika'nın ezilmiş olan itibarını kazanma arayışında bir araç olarak kullanılmıştır (Gade, 2011, s. 303).

Güney Afrika'nın uluslararası ilişkilerinin ubuntu politikası, ubuntu'nun bir getirisi olan çok taraflılık ve Küresel Güney ülkeleri arasında Pan-Afrika birliği oluşturma zemini üzerine inşa edileceği belirtilir (Edozie, 2017, s. 74). "Ubuntu Diplomasisi," Afrika birliğini inşa ederek kıtanın sosyo-ekonomik ve politik kalkınmasına yardımcı olurken, küresel meselelere de etkin bir katılımı destekler. Güney Afrika hükümetinin devletin ve toplumun tüm katmanlarında ubuntu merkezli uygulamaları kullanacağını tartışır. Sonuç olarak Güney Afrika'nın iktidar partisi olan Afrika Ulusal Kongresi (ANC) hükümeti, Afrika ile bir

iş birliği söz konusu olduğunda kıtanın karşı karşıya olduğu sorunların ele alınmasındaki rolünü vurgulayarak Güney Afrika'nın Afrika Birliği'ndeki temsilini güçlendirmeye çalışır (Edozie, 2017, s. 76).

1994 sonrası dönemde geçmişin acı dolu hatıralarıyla hesaplaşmak ve tüm etnisiteleri kapsayacak şekilde toplumun iyileşme sürecini başlatmak amacıyla kurulan Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun (Truth and Reconciliation Commission) temel felsefelerinden birisi ubuntu olmuştur. Apartheid'a karşı yürüttüğü mücadele sonucu 1984 yılında Nobel Barış Ödülü alan Başpiskopos Desmond Tutu, bölünmüş bir Güney Afrika toplumunu yeniden kurmanın yollarını ararken, doğru kavramı oluşturmak için halkının inançlarına gömülü fikirlerle geri dönülmesi fikrini öne sürmüştür. Yine Tutu'nun fikir babası olduğu ve Nelson Mandela'nın da yeni Güney Afrika'nın oluşumundaki prensiplerinin bel kemiğini oluşturan Gökkuşuğu Milleti (Rainbow Nation) söylemi ile birlikte ubuntu kavramı, Apartheid döneminde birbirinden keskin sınırlarla ayırmaya çalışılmış grupları bir araya toplayabilecek bir söylem olarak ele alınmıştır. Ubuntu felsefesine göre ülkenin ırkçı geçmişi, reddedilmesi gereken bir zaman dilimi olarak addedilmiş ve bu felsefe yeni Güney Afrika'nın sosyal ve politik bir gelecek inşa etme taahhüdünde referans olarak ele alınmıştır (Ogude, 2019, s. 1–2). Venter (2004, s. 159), ubuntu felsefesinin hoşgörüyü benimsemesinden dolayı, çatışma sonrası bir toplum olan Güney Afrika'da politika olarak uygulanması durumunda ülkenin uzlaşma ve ulus inşası arayışlarında başarılı olmasına katkı sağlayacağını söyler.¹

Zenofobiye Engellemede Ubuntu'nun Rolü

“Rasyonel” olarak “kişisel ekonomik çıkarlara” ve “irrasyonel” olarak “grup içi üyeler için insan tercihine” dayanan zenofobi, Güney Afrika'ya göçmen akışıyla birlikte 1994 sonrası dönemden beri sürekli artmaktadır. Güney Afrika bağlamında Afrofobi olarak tanımlanabilecek olan Zenofobinin (Tshaka, 2016), en büyük ölçüde patlak verdiği Mayıs 2008'de yabancılarla karıştırılma talihsizliği yaşayan 21 Güney Afrikalıyla birlikte 41 göçmen, öfkeli kalabalıklar tarafından öldürülmüştür. Ubuntu söylemi, (genel olarak göç her ne kadar daha yüksek ekonomik büyüme oranlarıyla sonuçlansa da) toplumun en alt basamaklarındaki işçilerin kıt ekonomik kaynaklar için birbirleriyle rekabet etmek zorunda kalmaları neticesindeki yabancı düşmanlığını azaltmak için bir araç olarak kullanılmaya çalışılmıştır (Caromba, 2015, s. 295–6).

Demokratik Güney Afrika'nın ikinci başkanı Thabo Mbeki (görev süresi 1999–2008), Mayıs 2008'de Güney Afrika'da yaşanan zenofobik şiddete ilişkin konuşmasında, Güney Afrikalıların dikkatini ubuntu'ya çekmiştir. Mbeki, Güney Afrika toplumuna, yüzyıllar boyunca silah zoruyla dayatılan ırkçılığa rağmen,

¹ Öte yandan şunu da belirtmek gerekir ki, Apartheid mirasını devralan demokratik Güney Afrika, eski ve yeni arasında günümüzde hâlâ devam eden bir savaş yaşamaktadır. Apartheid döneminde dezavantajlı durumda olan guruplara meslek edindirmek amacıyla “Sonuç Odaklı Eğitime” (Outcome Based Education) geçilmiş ve müfredat büyük ölçüde seyreltilmiştir. Bu da tarih eğitiminin içerik odaklı yaklaşımdan çıkmasına ve daha geniş bir sosyal bilimler kategorisine indirgenmesine sebep olmuştur.

Bazı araştırmacılar: “Bu tür bir tarihe sahip olmaktansa hiçbir tarihe sahip olmamak daha iyidir” fikrinden hareketle yeni ders kitaplarının yazılmaması ve dağıtılmamasının hükümetin, beyaz ve beyaz olmayan halk arasındaki gerginliği yatıştırmak ve çatışmayı azaltmak için bilinçli bir çabası olduğunu savunmuştur. (Engelbrecht, 2006, s. 77; Polakow-Suransky, 2002, s. 3–4). Bu yolla geçmişin sorgulanarak yarıların tekrar kanatılmasının önüne geçmek amaçlanmıştır. Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun yeni Güney Afrika'nın “ulus inşası” sürecinde siyasi bir araç olarak şekillendirildiği yaygın olarak kabul edilmektedir (Bam, 2000, s. 5). Bu yüzden Güney Afrika'da Apartheid sonrası tarih eğitimi eleştirel bilincin, bilhassa tarihsel bilincin bastırılmasına yol açmıştır (Bam, 2000, s. 2). Campell (2002) Apartheid'in hemen sonrasında yeniden şekillenen Güney Afrika'nın bu durumunu, “geçmişle yüzleşmek için kamusal bir ritüelden geçen bir toplumun aynı anda sınıflarında tarih eğitimini kaldırdığı paradoksal bir durumunuz vardı” sözleriyle açıklar (Polakow-Suransky, 2002, s. 4).

Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu, geçmişi yok sayma pahasına suçunu itiraf edenlerin hiçbir ceza almadan affedildiği için de oldukça eleştirilmektedir. Mamdani (2019), 1996 yılında, Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu tarafından oluşturulan bir komiteye kurum içi eleştirmen olarak davet edildiğinde sıyah bir katılımcının anlattığı bir hikayeyi aktarır. “Tom ve John komşuydu. Bir gün Tom, John'un bisikletini çaldı. İki komşu, Tom'un elini John'a uzatıp, ‘uzlaşalım’ dediği güne kadar yıllarca konuşmadılar. John, ‘Peki bisikletim ne olacak?’ diye sordu. Tom ‘Bisiklet olayını unut, artık dost olalım’ dedi”. Hikaye Apartheid'in ülkeye bıraktığı sosyal ve ekonomik mirası en net özetleyen menkıbelerden biridir.

siyah ve beyaz tüm halkının, yabancı ziyaretçileri bir dostluk ve şefkatle karşılamaları gerektiğini söyler. Sömürgecilik ve Apartheid tarafından yaratılan dürtülerin, insan dayanışmasına yönelik kişisel içgüdüyü tahrip etmesine rağmen, Güney Afrika halkının hala, ziyaretçilere su, yiyecek ve sığınak sağlamak için ubuntu'nun uygulamalarına riayet ettiğini ifade eder. Güney Afrika halkına, Tiyo Soga, J.G. Xaba ve Pixley Seme gibi kendi düşünce adamları tarafından tasarlanan Afrika birlik ve dayanışması vizyonunun varisleri olduklarını hatırlatan Mbeki konuşmasında, bugün o Afrikalı entelektüellerin utanç içinde başlarını eğmiş olarak burada toplandıklarını belirtir; çünkü Güney Afrika halkından bazı kişiler, ubuntu'nun değerlerine karşı bir tavır sergileyerek sadece sığınak aramak için ülkemize gelen masum insanları katletmişlerdir. Mbeki, Madagaskar halkının, “evi ısıtan şöminedeki ateş değil, iyi geçinen insanlar” atasözünü hatırlatır (Polity, 2008).

Kimi akademisyenler, esasında zenofobinin Afrika kültürüne yabancı olduğunu ve Afrika'ya girişinin çeşitli koşullardan ilham aldığını savunur. Özellikle, Güney Afrika'daki yabancı düşmanlığı ülkedeki sosyo-politik ve ekonomik koşullara bir tepkidir. Bu nedenle, ubuntu'nun çıkış yeri olan Afrika ve özellikle Güney Afrika'nın kıtadaki yabancı düşmanlığını ortadan kaldırması ve barışı sağlaması için ubuntu idealindeki geleneksel sosyal ve insani yaşam felsefesini yeniden incelemesi ve kullanması gerektiği savunulur (Okoro ve Nkama, 2018, s. 115). Ülke, 2008 sonrasında yeni bir şiddet patlaması henüz görmemiş olsa da ulusal bir kriz oluşturan zenofobik saldırıların istikrarlı bir ritmini yaşamaya devam etmektedir (Caromba, 2015, s. 296). Bu bağlamda, ubuntu ile vurgulanmak istenen toplumsal dayanışma ve Pan-Afrikalizmin özellikle siyah Afrikalıları hedef alan zenofobiye (ya da Afrofobiye) karşı olduğu açıktır. Bu toplumsal değerleri yükseltmek, yabancı Afrikalı düşmanlığını sona erdirerek zenofobik şiddetin bitmesine yardım edebilecektir.

Sonuç

1994 sonrası dönemde Güney Afrika'da toplumsal ve siyasi düzlemde yeniden canlandırılmaya çalışılan ubuntu, ülkenin iç ve dış ilişkilerini belirlemedeki temel politikalarından biri olmuştur. Buna rağmen Güney Afrika Cumhuriyeti dünyada suç oranı en yüksek olan ülkelerden biri durumundadır. Güney Afrika 2020 yılında yapılan bir araştırmaya göre 144 ülke arasında en tehlikeli beşinci ülke konumundadır. Raporda Güney Afrikalıların korku içinde yaşadıkları ve yerel makamlara pek güvenmedikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Örneğin, Güney Afrikalıların yalnızca yüzde 29'u yalnız yürürken kendilerini güvende hissediyorlar. Bunun yanında, istatistiksel olarak Güney Afrika'da günde 55 kişi öldürülüyor. (Gallup, 2020; Writer, 2020).

Bu durum ubuntu felsefesinin ruhu ile son derece çelişiyor gibi görünse de mevcut suç oranları, Güney Afrika toplumunun yüzyıllar boyunca tecrübe ettiği “sistemik ırkçılık” neticesinde günümüzde var olan ekonomik eşitsizlik ve buna bağlı yoksulluğun bir neticesi olduğu söylenebilir. Öyle ki özünde herkesin eşit fırsatlara sahip olduğu ve eşit kaynak paylaşımı olan ubuntu ruhu, Avrupa sömürgeciliğinin benmerkezci felsefesiyle taban tabana zıttır.

Modern dünyanın bir sonucu olan bireycilik, bencillik ve rekabet kurumsal ve kişisel değerlerimizi devralmış ve bu durum zaman zaman nefret, kriz, çatışma, soykırım, ırksal temizlik ve savaşlarla sonuçlanmıştır. Savunduğu değerler açısından ubuntu'nun ve diğer Afrika kültürlerindeki varyasyonlarının tüm dünyaya barış getireceği savunulur.

Kaynakça

- Akiwowo, A. A. (1986). Contributions to the sociology of knowledge from an African oral poetry. *International Sociology*, 1(4), 343–358. <https://doi.org/10.1177/026858098600100401>
- Bam, J. (2000). Negotiating history, truth and reconciliation and globalisation: An analysis of the suppression of historical consciousness in South African schools as case study. *Mots Pluriels*, 13. <https://motspluriels.arts.uwa.edu.au/MP1300jb.html>
- Breda, A. D. (2019). Developing the notion of ubuntu as African theory for social work practice. *Social Work/Maatskaplike Werk*, 55(4), 439–450. <https://doi.org/10.15270/55-4-762>
- Broodryk, J. (2002). Ubuntu: Life lessons from Africa. *Ubuntu School of Philosophy*.
- Caromba, L. (2015) [Review of the Book *Imagined Liberation: Xenophobia, Citizenship and Identity in South Africa, Germany and Canada*, by H. Adam & K. Moodley] *Politikon*, 42(2), 295–298. <https://doi.org/10.1080/02589346.2015.1057676>
- Edozie, R. K. (2017). “Pan” Africa Rising – The cultural political economy of Nigeria’s Afri-Capitalism and South Africa’s ubuntu business. *Palgrave*. <http://dx.doi.org/10.1057/978-1-137-59538-6>
- Engelbrecht, A. (2006). Textbooks in South Africa from Apartheid to post-Apartheid: Ideological change revealed by racial stereotyping. In E. Roberts-Schweitzer (Ed.), *Promoting Social Cohesion through Education, Case Studies and Tools for Using Textbooks and Curricula* (s.71–80). The World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-6465-9>
- Eze, M. O. (2013). Pan Africanism: A brief intellectual history. *History Compass*, 11(9), 663–674. <https://doi.org/10.1111/hic3.12074>
- Gade C. B. N. (2011). The historical development of the written discourses on ubuntu. *South African Journal of Philosophy*, 30(3), 303–329. <https://doi.org/10.4314/sajpem.v30i3.69578>
- Gade, C. B. N. (2012). What is ubuntu? Different interpretations among South Africans of African descent. *South African Journal of Philosophy*, 31(3), 484–503. <https://doi.org/10.1080/02580136.2012.10751789>
- Gallup. (2020). Global law and order. <https://www.gallup.com/analytics/322247/gallup-global-law-and-order-report-2020.aspx>
- Horsthemke, K. (2005). Redress and reconciliation in South African education: The case for a rights-based approach. *Journal of Education*, 37, 169–187. https://hdl.handle.net/10520/AJA0259479X_159
- Lumumba-Kasongo, T. (2018). Ubuntu and Pan-Africanism: The dialectics of learning about Africa. In E. J. Takyi-Amoako & N. T. Assié-Lumumba (Eds.), *Re-Visioning Education in Africa – Ubuntu-Inspired Education for Humanity* (s. 35–54). *Palgrave*. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-70043-4>
- Makgoba, M. W. (1996). In search of the ideal democratic ideal for South Africa. *Sunday Times*, October 27.
- Mamdani, M. (2019). Why South Africa can’t avoid land reforms. *The New York Times*, Haziran 17. <https://www.nytimes.com/2019/06/17/opinion/south-africa-land-reform.html>
- Maris, C. M. (2020). Philosophical racism and ubuntu: In dialogue with Mogobe Ramose, *South African Journal of Philosophy*, 39(3), 308–326. <https://doi.org/10.1080/02580136.2020.1809124>

- Mbeki, T. (2008). Address of the president of South Africa, Thabo Mbeki at the National Tribute in Remembrance of the victims of attacks on foreign nationals, Tshwane, <https://www.polity.org.za/article/sa-mbeki-national-tribute-in-remembrance-of-xenophobic-attacks-victims-03072008-2008-07-03>
- Mbiti, J. S. (1969). *African Religions and Philosophy*. Praeger.
- Mojolo, A. O. (2019). Ubuntu in the Christian theology and praxis of Archbishop Desmond Tutu and its implications for global justice and human rights. In J. Ogude (Ed.), *Ubuntu and Reconstitutions of Community* (s. 21–39). <https://doi.org/10.2307/j.ctvh4zgdk>
- Ogude, J. (2019). Introduction. In J. Ogude (Ed.) *Ubuntu and the Reconstitution of Community* (s. 1–20). Indiana University Press.
- Okoro, N. K. (2015). Ubuntu ideality: The foundation of African compassionate and humane living. *Journal of Scientific Research & Reports*, 8(1). <https://doi.org/10.9734/JSRR/2015/16982>
- Okoro, N. K. & Nkama, C. L. (2018). Ubuntu ideality: The solution to xenophobic practices in South Africa, *World Journal of Research and Review (WJRR)*, 6(3).
- Polakow-Suransky, S. (2002, Nisan 1–5). Historical Amnesia? The Politics of Textbooks in Post-Apartheid South Africa. Annual Meeting of the American Educational Research Association, New Orleans, LA, ABD.
- Republic of South Africa (RSA), Department of Basic Education (DBE). (2018). Executive summary of the History Ministerial Task Team.
- Teffo, L. J. (1996). The other in African experience. *South African Journal of Philosophy*, 15(3).
- Tshaka, R. (2016, Kasım 15). Afrophobia versus xenophobia in South Africa. Unisa. <https://www.unisa.ac.za/sites/corporate/default/News-&Media/Articles/Afrophobia-versus-xenophobia-in-South-Africa>
- Tutu, D. (1999). *No Future Without Forgiveness*. Doubleday.
- Venter, E. (2004). The notion of ubuntu and communalism in African educational discourse. *Studies in Philosophy and Education*, 23(2–3). <https://doi.org/10.1023/B:SPED.0000024428.29295.03>
- Writer, S. (2020, Kasım 20). South Africa ranked among unsafest countries in the world – as citizens live in fear. *Business Tech*. <https://businesstech.co.za/news/lifestyle/450267/south-africa-ranked-among-unsafest-countries-in-the-world-as-citizens-live-in-fear/>
- Yenga, J. A. (2015). The spirit of ubuntu. <http://www.jackyenga.com/the-spirit-of-ubuntu/>